

ove knjige. Drugim riječima, autor, polazeći od vlastita iskustva, uvodi čitatelja u euharistijsko otajstvo pod raznim gledištima. On ne želi knjigu koja na teoretski način obrađuje sakrament euharistije nego nudi seriju meditacija kojima želi kod čitatelja probuditi divljenje i ljubav prema Kristu, prisutnu u euharistijskom otajstvu. Iz ove autorove nakane, proizlazi i druga velika vrijednost knjige. Naime, konkretan i plastičan jezik, potkrijepljen brojnim primjerima, olakšava čitanje knjige te dopušta čitatelju da se osjeti dionikom euharistijskog otajstva. Potom, knjiga je plod velike uronjenosti i uživljenosti u biblijsko-patristički svijet (to je značajka i mnogih drugih Cantalamessinih knjiga!). Autor koristi i izlaže veliku i neprekinutu duhovnu baštinu Katoličke crkve o euharistiji. To bi bila treća vrijednost ove knjige. Naravno, knjiga ima i nedostataka i ograničenja. Jedan od njih bio bi nedostatak spomena (i obrade) drugih aspekata euharistije (objed, gozba, okupljanje zajednice itd.). Potom, sam jezik i stil, osim što su vrijednost knjige, predstavljaju ujedno i njezino ograničenje, budući da zahtijevaju određeno (visoko) poznavanje katoličke nauke obzirom na euharistiju. Ipak, ne sumnjamo da će knjiga u izvanrednom prijevodu fra Josipa Marčevića duhovno koristiti svima koji za njom posegnu.

Mladen Parlov

ISUS KRIST RIJEČ BOŽJA U VREMENU

P. Hünemann, *Jesus Christus Gottes Wort in der Zeit. Eine systematische Christologie*, Aschendorff Verlag Münster 1994, VII.-419 stranica.

Zadaća što ju je Sabor stavio pred teologiju - promišljati i formulirati nauku Crkve o Isusu Kristu na tragu spoznaja suvremene egzegeze i u svjetlu problema suvremenog svijeta - nije iscrpljena velikim zanimanjem za kristologiju sedamdesetih godina. Razvoj znanstveno-tehničkog svijeta, promjene u društvu i problemi što su se javili osamdesetih i devedesetih godina traže nove odgovore i novo promišljanje temeljnih pitanja kristologije u funkciji poslanja Crkve. Danas, u iskustvu pluralističkog društva, teologija kao refleksija vjere treba iznova pokazati koliko Isusu Krist znači suvremenom čovjeku.

Poznati njemački teolog P. Hünemann, dobar poznavatelj posaborske kristološke problematike, koji je i sam sudjelovao u posaborskim raspravama, objavio je 1994. godine svoje značajno kristološko djelo. Kako kaže u predgovoru, ono je plod 20 godišnjeg rada, vezanog uz predavanja u Münsteru i Tübingenu. U izradbi

kristologije ima pred očima probleme i pitanja što ih suvremeno visokorazvijeno društvo postavlja vjeri. On ih na početku knjige sažimlje u pitanja o odnosu prema drugim osnivačima religija te o autentičnosti kršćanske vjere, pitanje što dolazi iz povijesno-kritičkog istraživanja.

Kristologija, ističe autor u uvodnom dijelu, ne može ne voditi računa o pitanjima što ih današnje vrijeme stavlja pred vjeru. Njezina je zadaća izradba znanstvenog shvaćanja događaja Krista, da u dijalogu s društvom, imajući pred očima duboke promjene u svijetu što zahvaćaju sve dimenzije života, ukaže na važnost osobe Isusa Krista i njegove poruke za suvremenog čovjeka (koga karakterizira racionalnost/sloboda) te njezin eshatološki značaj. Na pitanja, postavljena na početku, autor u uvodnom dijelu želi samo skicirati odgovor. Hünermann ukazuje na bitne odrednice suvremenog društva, donosi pregled rasprave o povijesnom Isusu, podsjeća da se događaj Krista može shvatiti kao eshatološki događaj Svetoga. Isusova poruka i svjedočanstvo usmjeruju prema njemu kao središtu stvarnosti sve trenutke svijeta i povijesti. Događaj Krista u kritički je diferenciranu odnosu prema drugim likovima svetoga. Navještaj kraljevstva Božjega znači da starozavjetna iskustva Svetoga kao i pogani u njemu nalaze svoje ispunjenje. Židovi i pogani potrebni su otkupljenja. Glede značenja za čovjeka danas, događaj Krista je odgovor na suvremenu krizu smisla, stvarnost koja daje čovjeku, svijetu i povijesti nutarnju povezanost, smisao, spas. Sam pristup Kristu traži promjenu mišljenja, govor o njemu je ispovijedajuću/svjedočki govor.

U drugom dijelu autor govori o starozavjetnoj povijesti kao stvarnom putu k događaju Krista. Središte ove povijesti je živi Bog, koji slobodno govori i djeluje i uspostavlja odnos s Izraelom. Opis Izraelove povijesti predstavlja refleksiju o povijesti. Ova povijest negira prvotne mitske oblike egzistiranja naroda. Nasuprot okolnim mitskim kraljevstvima, Izrael se konstituira kao zajednica naroda koji živi uz pomoć Božjeg zakona i obećanja spasa.

Prikaz novozavjetne kristologije autor donosi u trećem dijelu, u kojem najprije opisuje Isusovu poruku i praksu, zatim tumači Isusovu smrt i uskrsnuće, potom slijedi, kao primjer novozavjetne kristologije, prikaz Pavlova shvaćanja događaja Krista te, na kraju, sustavna refleksija. Događaj Božjeg samosvjedočenja u Isusu Kristu obuhvaća tri momenta: slobodno Božje obraćanje, radikalizirano iskustvo konačnosti kao pozadine te lik Posrednika i oblik posredovanja. Sva tri momenta valja misliti pod vidom eshatološkog dovršenja. Krist kao Posrednik potpuno je prožet ovim Božjim obraćanjem ljudima; obraćanje je najnutarniji realitet njegova bića i slobode. Ova tri ustrojna momenta zahtijevaju da se ne može poći od

predanih metafizičkih određenja teologije crkvenih sabora kao temeljne kategorije razumijevanja, koja određuje stvarnost Isusa Krista polazeći od njegove ljudske i božanske naravi i jedinstva osobe. Značajka događaja uključuje osobne i povijesne kategorije, koje moraju učiniti razumljivim shvaćanje kristološkog razvoja vjere u tijeku povijesti teologije, od novozavjetnog vremena do današnje situacije naviještanja.

Svjedočanstvo o Isusu Kristu u crkvenom vjerovanju tema je četvrtog dijela. Na kraju novozavjetnog vremena susreću se različita svjedočanstva u kojima se izražava vjera u Isusa Krista kao konačnu Božju objavu i kao posrednika spasenja za svijet. U prvim stoljećima Crkva, u susretu s bogatom filozofskom tradicijom u helenističkom svijetu, koja je izradila pojam božanskoga svijeta i čovjeka, pokušava sistematizirati sadržaj kristološke vjere i točnije odrediti Božji odnos prema Kristu i svijetu i, obrnuto, odnos Isusa Krista prema Bogu i svijetu. Ovaj teološki rad nije vodio heleniziranju kršćanstva nego, kako pokazuju novija istraživanja, u oblikovanju crkvenog vjerovanja ostvarila se odlučna preobrazba helenističke misli. U prikazu povijesti kristologije prvih stoljeća autor uočava tri velika razdoblja: prvo obuhvaća vrijeme do nicejskog i Prvog carigradskog sabora, a obilježava ga izradba novog pojma Boga (novost je Božja sloboda u njegovu odnosu prema svijetu); drugo razdoblje dolazi do vrhunca na saborima u Efezu i Kalcedonu, a u središtu mu je pitanje o čovještvu Isusa Krista (i jedinstvu naravi); Treće razdoblje doseže najvišu točku na Trećem carigradskom saboru. Drugo i treće razdoblje važni su pod antropološkim vidom. Pojam osobe koji nastaje ima važne posljedice za shvaćanje čovjeka, kao što je i pitanje *energeia* važno za ostvarenje čovjества. Na taj se način, u okviru kristologije, pokazuje što je čovjek.

U petom dijelu prikazan je razvoj kristologije od Srednjeg vijeka do njemačkog idealizma. Poimanje tajne Isusa Krista u metafizičko-teološkim pojmovima postaje od srednjega vijeka usredotočujuće načelo sustavne nauke o Bogu i čovjeku. Ova sustavna nauka nosi obilježje metafizičke teologije reda. Posredujući nauku o Bogu i Čovjeku, kristologija predstavlja središte sveukupnog pojmovnog shvaćanja stvarnosti. U ovom razdoblju teologija nije više, kao u patristici, *sapientia christiana*, već se, prema Anzelmovu načelu *fides quaerens intellectum*, profilira kao *scientia*. Anzelmo govori o poretku koji je Bog postavio u svijetu, i unutar kojeg Bog slobodno djeluje. Ovaj poredak određuje i čovjekovu slobodu u svijetu. Prema Anzelmu, Isusovo utjelovljenje i križ su "nužno" posredujuće središte za uspjeh Božjeg stvoriteljskog plana i ostvarenje čovjeka.

Shvaćanje tajne Isusa Krista kao središte smisla metafizički utemeljena sustava doživljava promjene s Lutherom, koji, u svojoj

teologiji križa, stavlja križ kao kristološko načelo spoznanje. Od križa dolazi određenje čovjekove subjektivnosti i apsolutno prvenstvo milosti i vjere. Teologiju što se javlja uz nastanak transcendentne metafizike u vrijeme baroka karakterizira objektivirajuće mišljenje. Predstavnik ove teologije je Suarez čija kristologija odražava promjenu u kojoj Isusu Krist po sadržaju ostaje središte teološke sinteze, ali njezinu formu sačinjava transcendentna metafizička refleksija. S filozofijom Descartesa i Leibniza, koja postavlja sigurnost razuma kao formalni i sadržajni kriterij svih istina, pa i teologije, dolaze poticaji za novi pokušaj kristologije. U ime razuma kritika se upućuje i kristološkim izričajima. Počinje kritička obradba biblijskih tekstova. U obzoru kartezijanske misli nastaje novi koncept kristologije N. Malebrnchea. Povijesni Isus Krist posreduje slobodu i razum čovjeka, on je svjetlo u kojem moderni subjektivitet otkriva sama sebe.

Transcendentalna metafizika novoga vijeka, što svoje korijene pušta sve do Ockhama, nalazi svoj vrhunac i dovršenje u Kantovoj transcendentalnoj kritici i Hegelovu pojmu duha. Njezin razvoj ostavio je traga i u kristologiji. Kod Kanta, smisao autonomnog moralnog djelovanja je kraljevstvo Božje. Otajstvo Krista, kao čovjeka koji je posve omilio Bogu, postaje ideal razuma, simbolički prikaz te ideje. Ideal čovjeka koji se sviđa Bogu posreduje identičnost poretka razuma i poretka slobode. Sloboda nije ništa drugo doli praktični razum. Ključ Hegelove filozofije, bez koje se ne može razumijeti kristologija K. Rahnera i H. U. von Balthasara, jest kristološki utemeljen pojam duha. Iz određenja religije kao Božje objave, Hegel razvija ideju kršćanstva kao apsolutne religije, koje su momenti kraljevstvo Oca, Sina i Duha. Hegel je, nadahnut kršćanskom vjerom, pojmovno i usavršio temeljne kategorije, bitne za kristologiju, a to se osobito odnosi na pojam duha i pojam osobe.

Naslov šestog dijela "Isus Krist - naš prijatelj" pobliže tumači podnaslov: "Prevladavanje ontoteološke u povijesnu kristologiju". Pojam ontoteološki dolazi od Kanta, a karakterizira kristologiju od Srednjeg vijeka do Hegela. Na njezino mjesto treba doći novi tip kristologije, koju se može označiti kao povijesnu. Autor najprije govori o krizi ontoteološki koncipirane kristologije, zatim o naporom putu širenja povijesne kristologije do karakteriziranja teologije Drugog vatikanskog sabora u ovom kontekstu. Od kraja XIX. stoljeća do danas nacrti kristologije polaze od povijesnog događaja Krista i pokušavaju razviti puninu značenja. Važni pojmovi za povijesnu kristologiju su događaj, susret i prijateljstvo. Pomoću njih Hünermann nastoji prikazati osobu Isusa Krista kao događaj koji oslobađa i spasva te otvara ljudima mogućnost nalaženja autentičnog identiteta što mu ga Bog nudi. Riječ prijatelj je karakteristična za način susreta između Isusa Krista i vjernika. Kao prijatelj Isus je i gospodar života i

povijesti. Prijateljstvo s Isusom, koje uključuje njegovo predanje u smrt i poziv na nasljedovanje, početak je eshatološkog i otkupljenog života u povijesti. Ovo prijateljstvo sačinjava temeljni ustroj Crkve kao eshatološkog oblika spasenja u povijesti. U Crkvi se otvara pojedinom vjerniku prijateljstvo s Isusom. I filozofska tradicija shvaća prijateljstvo kao oblik u kojem čovjekovo biće dolazi do ispunjenja. Tek u dobrohotnosti, jezgri prijateljstva, stječe i pravni poredak polisa svoje ispunjenje.

S novim razvojem u kristologiji Crkva se, ističe Hünemann, nalazi na pragu novog razdoblja. Kristologija se ne pojavljuje više jednostavno kao rezultat ljudskog razmišljanja o vjerovanom sadržaju, već kao događaj i izričaj povijesti što se odigrava, kao odraz susreta i prijateljstva, između Isusa Krista, raspetog i proslavljenog i zajednice vjernika.

Ova kristologija P. Hünemanna zaslužuje pozornost iz više razloga. Radi se o vrijednom djelu iskusna stručnjaka, dobra poznavatelja kako biblijske datosti tako i povijesti razvoja kristološke misli. Značajno je što uvažava aktualna pitanja i problematiku. U svom izlaganju Hünemann slijedi povijesni razvoj, izlažući kristološku refleksiju onih autora koji su obilježili razvoj kristologije. Njihovu misao predstavlja šire i obuhvatnije od prikaza što ih susrećemo kod drugih suvremenih autora. Posebno je vrijedno istaknuti povijesni filozofsko-teološki pregled razvoja kristološke misli od srednjega vijeka do Hegela, što predstavlja svojevrsnu novost.

Osobitu pozornost zaslužuje također zadnji dio, u kojem autor ukazuje na potrebu prevladavanja ontoteološki koncipirane u korist povijesne kristologije. Sam okvir ovog dijela dopušta mu da dadne obrise povijesne kristologije i ukaže na temeljne pojmove. O ovom konceptu vjerojatno će se još dosta govoriti. Nadati se da će i sam autor o povijesnoj kristologiji više progovoriti u jednom novom djelu.

Anto Šarić

RAZMIŠLJANJA JEDNOG BISKUPA U VRIJEME DOMOVINSKOG RATA

Srećko BADURINA, *Sugovornik vremena*, Priredio fra Antun Badurina, Gradska knjižnica "Juraj Šižgorić", Šibenik 1997, 296 stranica.

Knjiga donosi većinom intervju biskupa Srećka Badurine, od 8. siječnja 1988., kada je kao novoposvećeni biskup upravio svoju riječ